

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen, aan het Oorgat te Edam, gemeente Edam-Volendam (N.-H.)

A.J. Wullink

ARC-Rapporten 2007-13

Geldermalsen
8 maart 2007
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen, aan het Oorgat te Edam, gemeente Edam-Volendam (N.-H.)

ARC-Rapporten 2007-13
ARC-Projectcode 2007-015

Opdrachtgever
Ontwerp- en tekenburo DE KRIM, dhr. J.J. Meerman
Bevoegd gezag
gemeente Edam-Volendam
Beheer en plaats van documentatie
Archaeological Research & Consultancy

ARCHIS nummer booronderzoek
19852

Tekst
A.J. Wullink
Afbeeldingen
A.J. Wullink
Redactie
A. Ufkes
Eindredactie
J. Schoneveld

Status
definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 8 maart 2007

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

De heer J.J. Meerman van Ontwerp- en tekenburo DE KRIM, heeft aan Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) opdracht verleend voor het uitvoeren van een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) op een locatie aan het Oorgat 110 te Edam. Op de onderzoekslocatie zal een deel van een bestaande woning worden gesloopt en een nieuwe worden gebouwd. Omdat dit gepaard gaat met ingrepen in de bodem, dienen diene voorafgaand hieraan de archeologische waarden op en rondom de onderzoekslocatie onderzocht te worden. Dit is in overeenstemming met het Verdrag van Malta, dat de bescherming van het cultureel erfgoed beoogt. Het bureau-onderzoek is al eerder uitgevoerd.¹

Het veldwerk is op 6 februari 2007 uitgevoerd door drs. A.J. Wullink en drs. P. Stokkel van ARC bv. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA) van het ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap, versie 3.1.

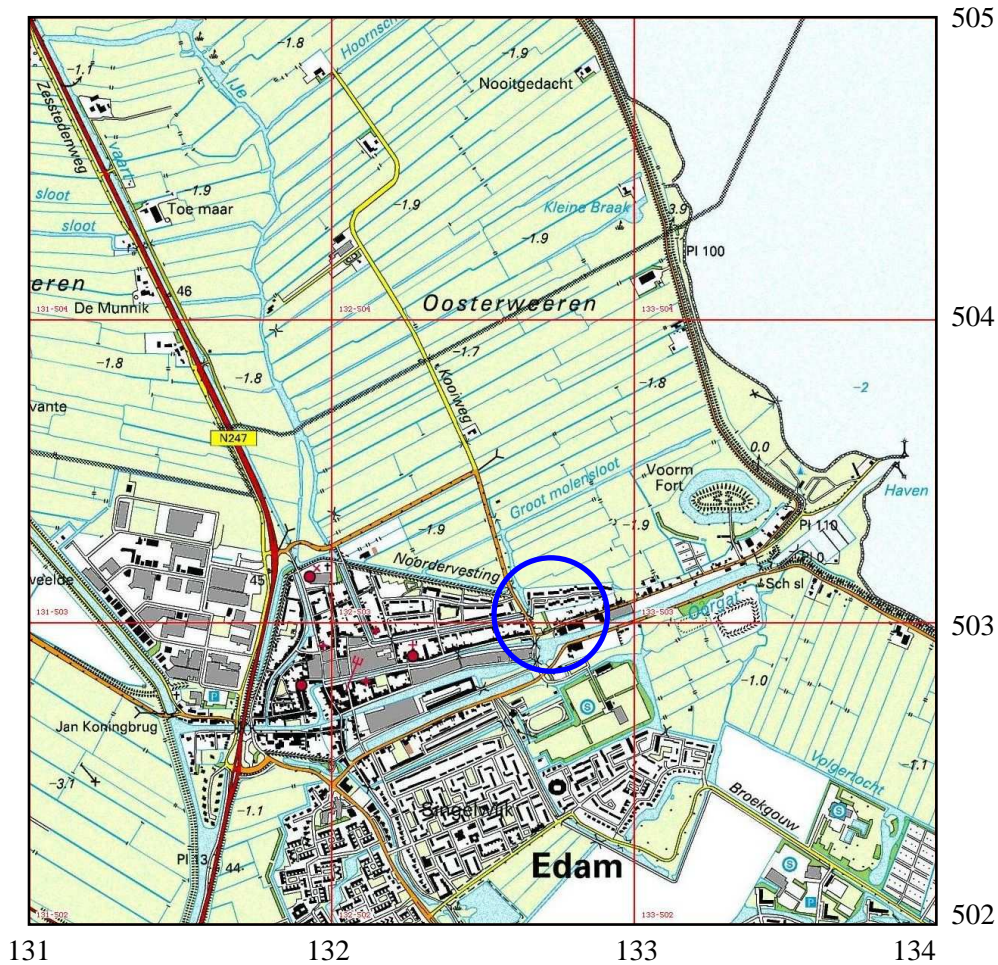
1.2 Objectgegevens

Provincie	Noord-Holland
Gemeente	Edam-Volendam
Plaats	Edam
Toponiem	Oorgat
Kaartblad	19H
Coördinaten	NW: 132.700/503.035 NO: 132.730/503.045 ZO: 132.750/502.995 ZW: 132.725/502.985
Periode	Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd
Type object	Nederzetting
Bodem	Steigeraarde (antropogeen)
Geologie	Formatie van Nieuwkoop/Formatie van Naaldwijk

1.3 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

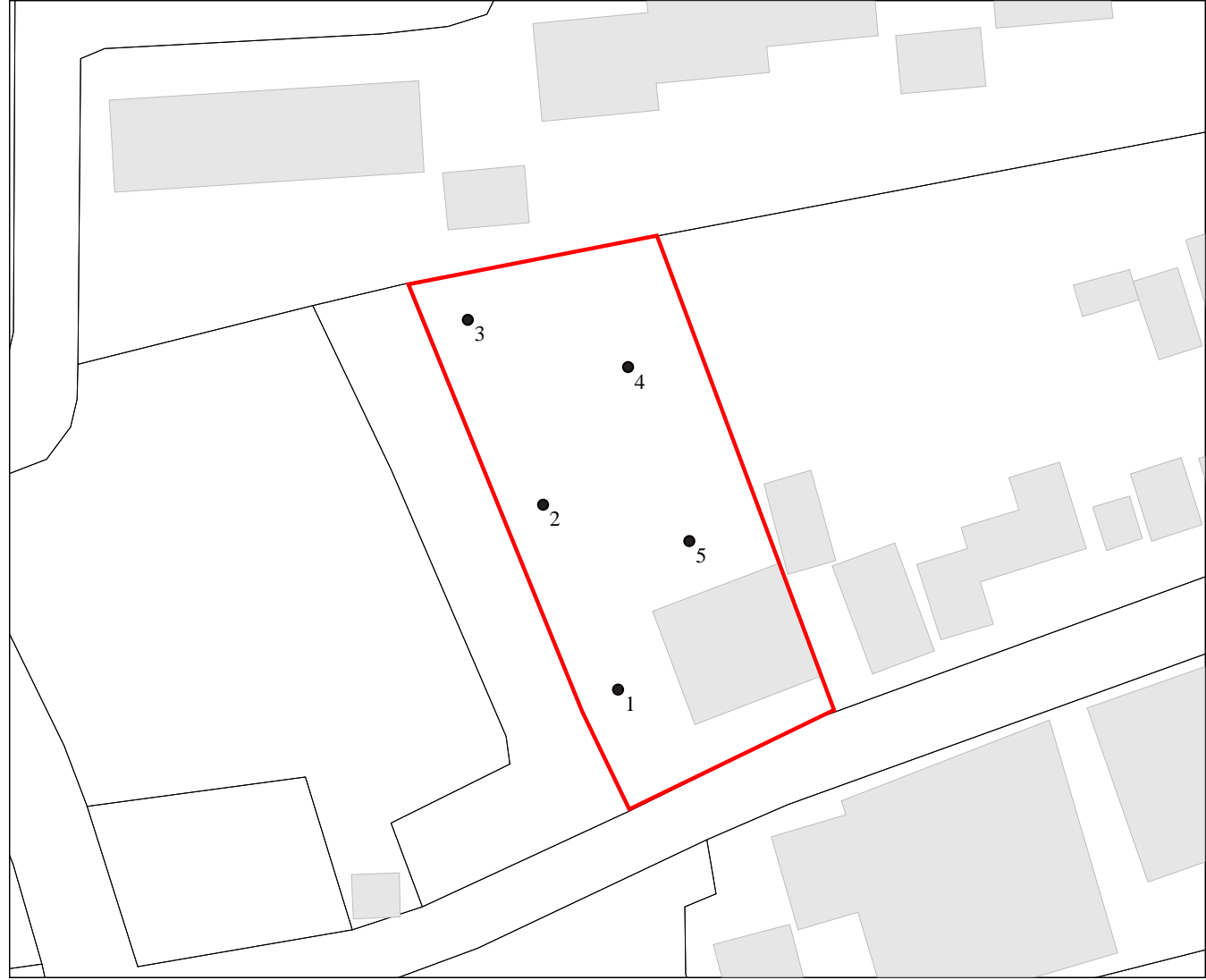
De onderzoekslocatie ligt in het centrum van Edam (afb. 1). Het Oorgat is de naam van de waterweg die het centrum van Edam verbindt met het IJsselmeer en de weg die ten noorden hiervan ligt. De onderzoekslocatie bestaat uit kadastraal perceel B1053 met een oppervlakte van circa 0,15 ha. Op het perceel staan twee geschakelde panden, die als woonhuis in gebruik zijn, en een schuur. Het overige deel is in gebruik als tuin. Het perceel heeft een onregelmatige topografie en loopt in noordwestelijke richting af, waarbij het huis en de schuur ongeveer 1 m hoger staan dan de rest van het terrein. Het westelijke deel van de woning zal worden afgebroken om plaats te maken voor een nieuwe woning.

¹Dit bureau-onderzoek is niet aangemeld in de landelijke archeologische database Archis, waardoor eventuele aanvullende gegevens niet kunnen worden achterhaald.

Legenda
 Onderzoekslocatie

Afbeelding 1 Topografische kaart van Edam en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

- Legenda**
- ONDERZOEKSMELDINGEN
 - HUIZEN
 - TOP10 ((c)TDN)

3 Boring

RACM
Archis2

Afbeelding 2 Locatie van de boringen. Kaart: A.J. Wullink

1.4 Specifieke archeologische verwachting

Op basis van het reeds uitgevoerde bureau-onderzoek en enkele eigen naspeuringen kan de volgende specifieke archeologische verwachting worden opgesteld.

De onderzoekslocatie ligt in het Noord-Hollandse veengebied. Aan het maai-veld ligt het zogenoemde Hollandveen Laagpakket van de Formatie van Nieuwkoop. Het Hollandveen ligt op en is vertand met de mariene afzettingen van het Laagpakket van Wormer van de Formatie van Naaldwijk.

Edam is in de Late Middeleeuwen ontstaan, aan het riviertje de E. De onderzoekslocatie ligt buiten het ommuurde gedeelte van de stad. Het gehele centrum en de strook land langs het Oorgat staan op de Archeologische Monumenten Kaart weergegeven als terrein van hoge archeologische waarde. De begrenzing van dit monument is gebaseerd op kaartmateriaal uit circa 1850, maar op een kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560 is te zien dat de strook aan weerszijden van het Oorgat dan al bebouwd is. Op kaarten met meer detail van Joan Blaeu (1632) en Isaac Tirion (1743) is te zien dat op de strook land tussen het Oorgat en de gelijknamige weg scheepswerven zijn gelegen. Ten noorden van de weg, dus aan de kant van de onderzoekslocatie staan huizen met akkertjes. Wellicht waren in deze huizen ook werkplaatsen gevestigd.

Voor de onderzoekslocatie kan dan ook worden gesteld dat deze in een gebied van hoge archeologische waarde ligt, waar allerhande archeologische resten aangetroffen kunnen worden uit de Late Middeleeuwen en Vroege Nieuwe Tijd, die verband houden met bewoning en eventueel nijverheid (scheepsbouw) op de locatie zelf of in de directe omgeving hiervan. Gedacht moet worden aan mobilia als aardewerk, metaal, bot en glas, maar ook de aanwezigheid van oude fundamenten is niet onwaarschijnlijk.

1.5 Doel van het onderzoek

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe, het in het bovenstaande verwachtingsmodel te verifiëren, dan wel aan te vullen. Aan de hand van de op deze wijze verkregen gegevens wordt vastgesteld of er archeologische resten in het plangebied aanwezig (kunnen) zijn, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied eventueel een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgetraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.6 Werkwijze

Op de onderzoekslocatie zijn vijf boringen gezet ten behoeve van de archeologie (zie afb. 2). Voor het boren is gebruik gemaakt van een verlengbare edelmanboor met een diameter van 12 cm en een gutsboor met een diameter van 3 cm. Naast het boren is, voor zover mogelijk, een oppervlaktekartering uitgevoerd, bestaande uit het aflopen van het gehele terrein en het inspecteren van allerlei ontsluitingen waaronder molshopen.

De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Vervolgens is de bodemop-

bouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals bouwmaterialen aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot. De boringen zijn beschreven volgens de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode (ASB).

De bodemlagen zijn bemonsterd en gezeed over een zeef met een maaswijdte van 4 mm. Het materiaal dat na zeping overbleef, is door specialisten van ARC bv gedetermineerd.

2 Inventariserend veldonderzoek

2.1 Booronderzoek

De resultaten van het booronderzoek zijn weergegeven in bijlage 1. In boringen 1 t/m 4 werd aan het maaiveld een vergraven, amorf veenpakket aangetroffen met een zandige bijmenging. Dit pakket bevat aardewerk en puin en is bemonsterd en gezeefd. In boring 1 was dit pakket het dikst, ca. 1,2 m. In de andere drie boringen was de dikte 70 à 80 cm. Onder deze verstoorde toplaag werd een pakket kleilig veen danwel venige klei aangetroffen. Hieronder vanaf 100 à 190 cm –mv werd mineraalarm veen aangetroffen. In de twee diep doorgezette boringen 2 en 3 werd vanaf respectievelijk 220 en 180 cm –mv zwak siltige klei aangetroffen, waarvan top humeus was. De kleien aan de basis zijn lagunaire afzettingen van het Laagpakket van Wormer. De sedimentatie van klei maakt geleidelijk plaats voor veengroei (Hollandveen). Dit veenpakket komt uiteindelijk ook weer onder mariene invloed, getuige het kleiiger worden en de sporadische kleilaagjes.

In boring 5, tussen het huis en de schuur, werd 70 cm zand aangetroffen, waarna de boring stuitte op puin of funderingsresten.

2.2 Oppervlaktekartering

In de noordoosthoek van de tuin is recentelijk een fundering voor een schuurtje of iets dergelijks aangelegd. De grond die hierbij is vergraven, is over het gras uitgespreid en bevat een grote hoeveelheid vondsmateriaal, variërend van aardewerk uit de Vroege Nieuwe Tijd tot recente bloempotten, baksteen en bouwpuin en botten. Elders werd in de borders ook aardewerk aangetroffen.

2.3 Vondsten

Het zeefresidu van de genomen monsters en de vondsten van aan het maaiveld zijn onderzocht door materiaalspecialisten van ARC bv.

Aardewerk

Het aardewerk dat in de boringen en aan het maaiveld is aangetroffen, is bestudeerd door mw. drs. K.L.B. Bosma. Het aardewerk is allemaal afkomstig uit de Nieuwe Tijd (1500–heden). In boringen 1 en 4 is aardewerk aangetroffen dat iets specifiek te dateren is, namelijk als 18e of 19e eeuws. Aan het maaiveld is een fragment Noord-Hollands slibaardewerk aangetroffen. Dit is afkomstig uit de late 16e eeuw (1580–1600).

Metaal

Het aangetroffen metaal is onderzocht door mw. drs. S.A. Mulder. In alle boringen werden metaalslakken aangetroffen. In boringen 1 en 4 is ook hamerslag aangetroffen. In boring 1 werden twee zwaar gecorrodeerde spijkers aangetroffen, die uit de vroege Nieuwe Tijd stammen. Deze indicatoren wijzen op ijzerbewerking ter plaatse.

Faunaresten

De faunaresten in de boringen en aan het maaiveld zijn bestudeerd door dr. H. Bui-tenhuis. In boring 1 zijn veel schelpfragmenten aangetroffen, met name van kokkels. Daarnaast zijn botresten van eend, hond of varken, en een groot zoogdier (paard of rund) aangetroffen. In boring 2 zijn 3 indeterminabele botfragmenten aangetroffen, een fragment runderbot en een vindrager van een karper. In boring 3 is een viswervel aangetroffen en aan het maaiveld vier runderbotten: twee van een kalf en twee van een volwassen exemplaar. Eén van de botten van het volwassen rund vertoont kapsporen. De conservering van de botresten is redelijk tot goed.

Overige indicatoren

Naast de bovengenoemde indicatoren werd er op de locatie ook houtskool en baksteen aangetroffen.

3 Conclusies

Volgens de specifieke archeologische verwachting voor de onderzoekslocatie is de onderzoekslocatie, alhoewel buiten de muren van Edam gelegen, al in 1560 bebouwd. In de 17e en 18e eeuw vond er in de nabijheid van de onderzoekslocatie scheepsbouw plaats.

Deze verwachting wordt door het uitgevoerde booronderzoek onderschreven. In de boringen werden archeologische indicatoren aangetroffen die er op wijzen dat hier geleefd en gewerkt is. Het oudste dateerbare aardewerkfragment, een scherf Noord-Hollands slibaardewerk, stamt uit de periode 1580–1600. De metaalslakken en hamerslag wijst op metaalbewerking, mogelijk ten behoeve van de scheepsbouw.

Het huidige woonhuis en de schuur staan verhoogd ten opzichte van de tuin. Een hier geplaatste boring stuitte op ca. 70 cm –mv. Wellicht is de locatie hier opgehoogd met puin van oudere bebouwing en bevinden zich onder het huis oudere funderingen.

4 Aanbeveling

Op de onderzoekslocatie zijn wellicht resten aanwezig die inzicht kunnen bieden in de ontwikkeling van de stad en de industriële nijverheid in de Vroege Nieuwe Tijd. Geadviseerd wordt om grondwerkzaamheden op de locatie uit te voeren onder archeologische begeleiding. Als er funderingsresten te voorschijn komen, verdient het de aanbeveling om naast archeologisch onderzoek ook een bouwhistorisch onderzoek uit te voeren. Voor een archeologische begeleiding moet een Programma

van Eisen (PvE) opgesteld te worden dat door het bevoegd gezag² dient te worden goedgekeurd. De noodzaak tot vervolgonderzoek wordt ook door het bevoegd gezag bepaald.

²Gemeente Edam-Volendam.

Bijlage 1 Boorstaten

De volgende afkortingen worden in de boorstaten gebruikt.

grondsoort (onderdeel lithologie)		nvt	niet van toepassing
K	klei	s1	zwak siltig
PUI	puin	z1	zwak zandig
V	veen		
Z	zand		
		humus (onderdeel lithologie)	
		h2	matig humeus
		h3	sterk humeus
bijmengsel (onderdeel lithologie)			
k1	zwak kleiig		
km	mineraalarm		

boring 1 *Boormethode: edelmanboring, guts.*

diepte lithologie	kleur	grens	
120 Vz1	zwart	scherp	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> vergraven. <i>Opmerkingen:</i> Aardewerk, baksteen.
190 Vk1	bruinzwart	scherp	<i>Sublagen:</i> kleilagen.
240 Vkm	bruin	beëindigd	

boring 2 *Boormethode: edelmanboring, guts.*

diepte lithologie	kleur	grens	
70 Vz1	zwart	scherp	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> vergraven. <i>Opmerkingen:</i> Aardewerk, baksteen.
140 Vk1	zwart	scherp	<i>Sublagen:</i> kleilagen.
220 Vkm	bruin	scherp	<i>Sublagen:</i> kleilagen.
230 Ks1h3	bruingrijs	scherp	<i>Sublagen:</i> veenlagen.
270 Ks1	blauwgrijs	beëindigd	<i>Laagtrends:</i> humeus aan de top.

boring 3 *Boormethode: edelmanboring, guts.*

diepte lithologie	kleur	grens	
70 Vz1	zwart	scherp	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> vergraven. <i>Opmerkingen:</i> Aardewerk, baksteen.
100 Vk1	zwart	scherp	
180 Vkm	bruin	scherp	
200 Ks1	blauwgrijs	beëindigd	<i>Laagtrends:</i> humeus aan de top.

boring 4 *Boormethode: edelmanboring, guts.*

diepte lithologie	kleur	grens	
80 Vz1	zwart	scherp	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> vergraven. <i>Opmerkingen:</i> Aardewerk, baksteen.
90 Ks1h2	bruingrijs	scherp	
110 Vk1	grijsbruin	scherp	<i>Bodemkundige interpretaties:</i> opgebrachte grond. <i>Opmerkingen:</i> Aardewerk, baksteen.
200 Vkm	bruin	beëindigd	

boring 5 *Boormethode: edelmanboring, guts.*

diepte lithologie	kleur	grens	
70 Zs1	geelbruin	scherp	
72 PUIvnt	niet van toepassing	gestaakt	